

5. Typy úspor českých domácností

5.1. Finanční aktiva

- **Předchozí tradice zaměřená především na bankovní vklady**

Tradice předchozích dekád v soustředování úspor českých domácností především do bankovních vkladů e druhé polovině 90. let a dalším desetiletí mírně polevila. Lidé začali vyhledávat i alternativní produkty k různým typům bankovních depozit. Termínované vklady (tj. vklady se splatností nebo s výpovědní lhůtou a různé typy spořicíh účtů) přesto stále zůstávají spolu s vklady netermínovanými (jednodenními) převažující formou úspor českých domácností. V roce 2011 tvořila dohromady korunová depozita u bank 57 % úspor českých domácností. (aktuální data za rok 2012 nelze dosud v plné struktuře zpracovat, protože nejsou známy roční údaje za několik typů úspor).

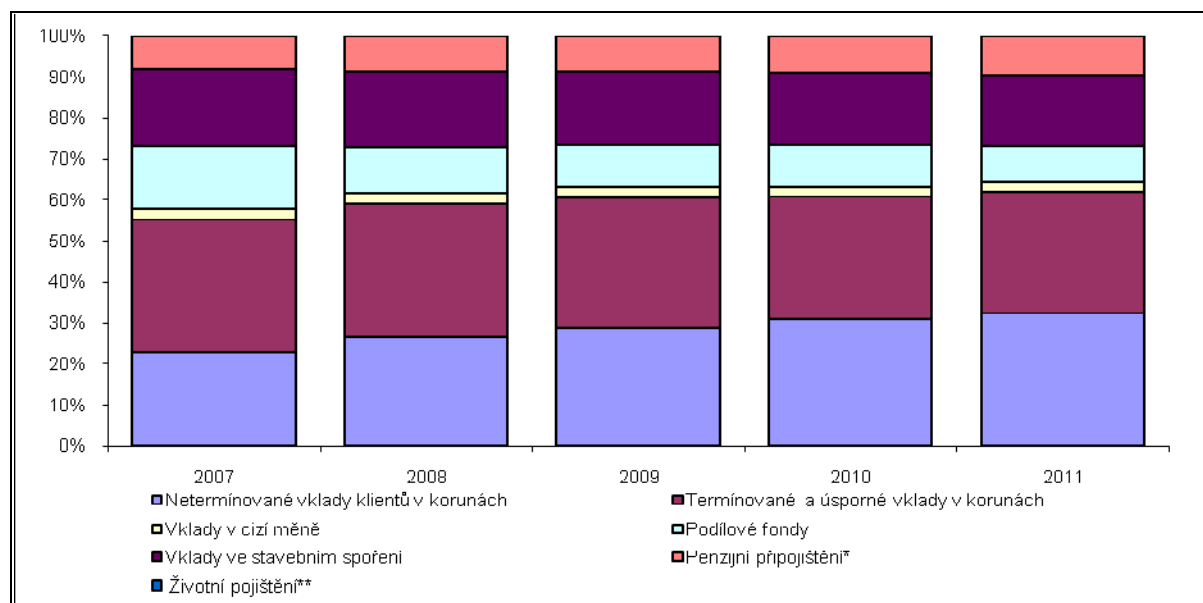
- **V roce 2011 finanční aktiva domácností vyšší o pětinu proti roku 2007**

České domácnosti měly koncem roku 2011 uloženo na bankovních vkladech v korunách (termínovaných a netermínovaných), v cizí měně, na vkladech ve stavebním spoření, v majetku v podílových fondech, v penzijních fondech a životních pojistkách (zde ve formě technických rezerv) celkem 2 741,3 mld. korun. Proti závěru roku 2007 (2 248,6 mld. korun) stoupla tato finanční aktiva domácností o více než pětinu (+21,9 %).

- **Nejvíce posílily úložky na netermínovaných vkladech, znehodnocování vlivem inflace**

Za roky 2007-2011 posílily nejvíce úložky na netermínovaných vkladech. Domácnosti na nich soustředily o téměř tři čtvrtiny (+71,1 %) více peněz než v roce 2007. Tento vývoj - který lze chápat jako snahu domácností udržovat vysokou likviditu svých peněz při nemotivující výši úrokových sazeb na termínovaných vkladech a vnímaných rizicích spojených s trhem práce a vývojem mezd-, je však spojen s vysokým inflačním znehodnocováním těchto úložek. Vzhledem k zanedbatelným úrokovým sazbám na netermínovaných vkladech a relativně (na české podmínky) rychlému růstu spotřebitelských cen byly např. v roce 2012 ztráty plynoucí ze znehodnocování vkladů ve výši několika desítek miliard korun.

Graf č. 35: Struktura úspor domácností podle typu produktů (2007-2011, v % z celkové výše úspor)

Pozn: * čistý podíl domácností na rezervách penzijních fondů

** čistý podíl domácností na rezervách životního pojištění

Pramen: ČNB, ČSÚ, AKAT, vlastní propočty

- **Významných růst penzijního připojištění, pokles majetku v podílových fondech**

Druhé nejvýraznější zvýšení objemu naspořených peněz zaznamenalo za roky 2007-2011 penzijní připojištění, kde činil přírůstek přes dvě pětiny (+42,9 % podle výše technických rezerv penzijních fondů). Obdobně o téměř třetinu stouply technické rezervy na životním pojištění (+32,2 %).

O více než desetinu stouply vklady ve stavebním spoření (+11,9 %) a také termínované vklady v korunách, které domácnosti uložily u komerčních bank (10,2 %). Praktickou stagnaci zaznamenaly vklady domácností v cizí měně (+2,4 % v roce 2011 proti roku 2007). Důvodem byla jejich pokračující neatraktivnost, neboť koruna proti hlavním měnám po převážnou část sledovaného období v trendu posilovala.

Majetek domácností v podílových fondech klesl za uvedené období s výrazných 28,9 %. Došlo k tomu po propadech na kapitálových trzích během finanční krize, ale také tím, že lidé své podílové listy v obavě z dalšího znehodnocení (resp. nedostatečného výnosu) těchto typů finančních aktiv své podílové listy prodávali.

- **Úložky na korunových vkladech u komerčních bank tvořily v roce 2011...**

V absolutním vyjádření stoupla finanční aktiva domácností ve formě korunových úložek na netermínovaných vkladech u komerčních bank (v korunách) na 807,2 mld. korun v závěru roku 2011, což bylo o 335,5 mld. korun více než v roce 2007. Tento extrémní přírůstek neměl ve srovnání s ostatními typy finančních aktiv českých domácností období. V roce 2010 objem peněz na netermínovaných vkladech u komerčních bank poprvé převýšil objem vkladů termínovaných (graf 35).

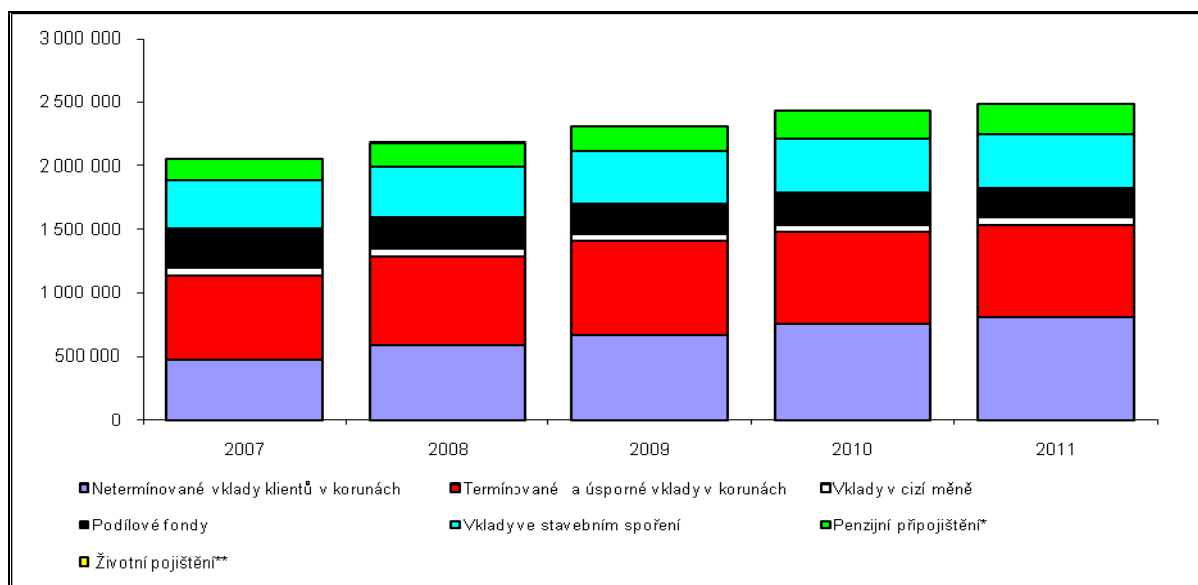
- **... přes polovinu celkových úspor domácností díky výraznému růstu vkladů netermínovaných**

Růst zaznamenaly během let 2007-2011 také termínované vklady domácností v korunách (+68 mld. na 731,2 mld. korun) uložené u komerčních bank. Dohromady s netermínovanými vklady představoval tento tradiční druh úspor nadpoloviční podíl (56,1 %) z celkového objemu všech typů finančních aktiv českých domácností. Proti roku 2007 tento jejich podíl dokonce dále narostl (z 50,5 %). Je to dokladem přetrvávajícího konzervatismu obyvatel České republiky. Mentálně je toto chování blízké středoevropskému pojetí úspor, protože podobně se chovají také domácnosti v Německu či Rakousku.

- **Slábnou přírůstky vkladů u stavebních spořitelů**

Jak je z grafu 35 zřejmé, třetí objemově nejvýznamnější položkou úspor domácností jsou vklady u stavebních spořitelů. Za roky 2007-2011 stouply o 45,6 mld. na 429 mld. korun. I přes tuto silnou pozici však byl jejich přírůstek relativně slabý. Nedosáhl úrovně růstu ani penzijního připojištění (+69,6 mld. na 232,1 mld. korun v roce 2011), ani termínovaných vkladů u bank, které stouply o zmíněných 68 mld. korun.

Graf č. 36: Struktura úspor domácností (2007-2011)

Pozn: * čistý podíl domácností na rezervách penzijních fondů

** čistý podíl domácností na rezervách životního pojištění

Pramen: ČNB, ČSÚ, AKAT, vlast. propočty

- **Stagnace vkladů v cizí měně, demotivace posilující korunou**

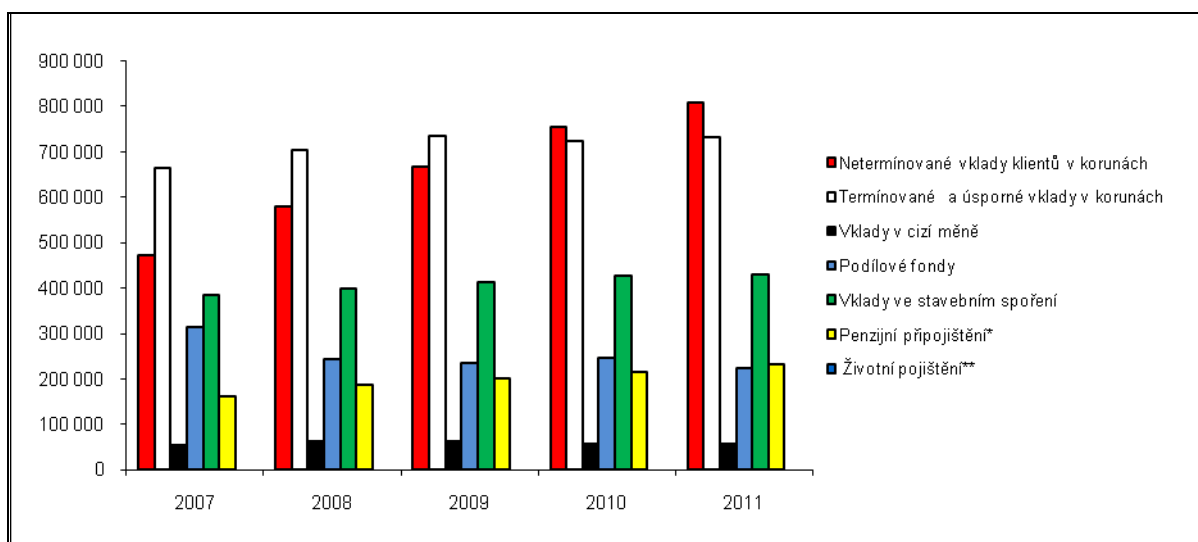
Vklady v cizích měnách za uvedené období prakticky pouze stagnovaly (+1,3 mld. na 55,8 mld. korun v roce 2011). Posilující koruna a nepříliš velký rozdíl v úrokovém diferenciálu v některých obdobích způsobovaly, že české domácnosti neměly důvod spořit v cizích měnách.

Majetek domácností v podílových fondech se za období 2007-2011 masivně snížil o 90,9 mld. na 224,1 mld. korun. Ve struktuře úspor domácností jde o jediný produkt zaznamenávající v tomto období ztrátu objemu. Příčinou byl pokles kurzů akcií a cen dluhových cenných papírů, resp. sazeb na trhu mezibankovních depozit v případě peněžních fondů v roce 2008 i části roku 2009. Poté se oslabená důvěra majitelů podílových listů podílela na jejich rozhodnutích tyto cenné papíry prodat.

- **Termínované vklady u bank významněji nerostly**

Vývoj objemů úspor ve stavech z koncového období příslušných let intervalu 2007-2011 uvedených v grafu 37 prokazuje výše uvedené konstatace, které se týkaly procentních i absolutních změn jednotlivých typů úspor českých domácností. Je z něj vidět, že od roku 2010 dominují úsporám českých domácností úložky na netermínovaných vkladech, že přetrvávají vysoké – i když od roku 2009 již významně nerostoucí – objemy peněz na termínovaných vkladech, což platí i o vkladech u stavebních spořitelen. V trendu klesá majetek domácností v podílových fondech.

Graf č. 37: Srovnání výše jednotlivých typů úspor domácností (2007-2011, v mld. korun)

Pozn: * čistý podíl domácností na rezervách penzijních fondů

** čistý podíl domácností na rezervách životního pojištění

Pramen: ČNB, ČSÚ, AKAT, vlast. propočty

- **Koncem roku 2011 bylo penzijně připojištěno téměř 4,6 mil. lidí, tj. přes 70 % ekonomicky aktivních obyvatel ČR**

Pokud jde o pohled na celou strukturu úspor domácností podle produktů, pak podle dosažitelných dat v této šíři stouply v roce 2011 meziročně nejvíce úspory na penzijním připojištění (+7,4 %) a objem peněz soustředovaný domácnostmi na netermínovaných vkladech (+7 %). Zatímco u penzijního připojištění byl přírůstek již několik let stabilní (+7,7 % v roce 2010 a 7,5 % v roce 2009), netermínované vklady posílily v trendu méně výrazně (oproti +13 % v roce 2010 a +15 % v roce 2009). Produkt penzijního připojištění využívají v největší míře stále především lidé ve věku nad 50 let, kteří tvoří dlouhodobě téměř polovinu připojištěných v penzijních fondech (47,2 % celkové počtu účastníků v roce 2011, 473 % v roce 2007). Zvýšil se však podíl „třicátníků“ (na 21,4 % z 20 % v roce 2007).

- **Jednorázové vklady na životní pojištění**

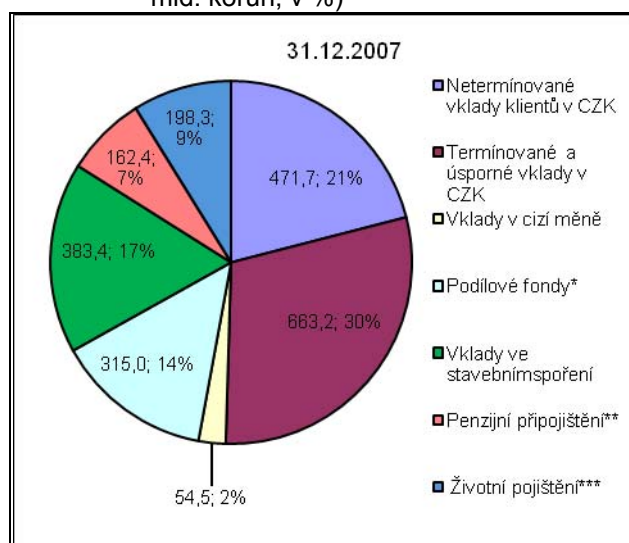
Slušný růst o 4,8 % meziročně v roce 2011 vykázaly domácnosti také u objemu peněz na životních pojistkách, i když i zde byla dynamika proti roku 2010 (+10,2 %) slabší. Tehdy však byl nárůst způsoben především jednorázovými vysokými nárůsty mimořádně vkládaného pojistného, běžné placené pojistné se pozitivně nevyvíjelo.

- **Výrazný propad majetku v podílových fondech v roce finanční krize (2008)** Finanční aktiva domácností soustředěná v podílových fondech se snížila i v roce 2011 (-9,5 %), když v řadě od roku 2007 vykázaly domácnosti přírůstky těchto svých aktiv pouze v roce 2010 (+5,5 %). Drastický propad zaznamenal majetek domácností v podílových fondech za finanční krize (-22,6 % v roce 2008) i v roce po ní následujícím (-3,8 %).

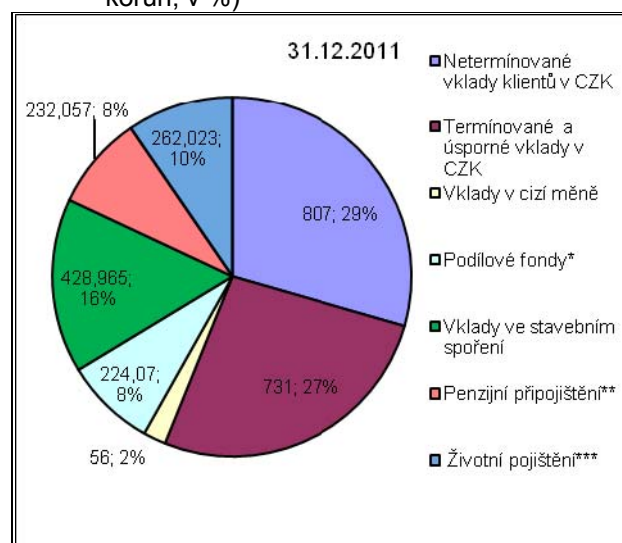
Pokračoval i pokles vkladů v cizích měnách (-3,6 % v roce 2011 po -8,3 % v roce 2010). Při posilování koruny se vklady domácností v cizí měně znehodnocují, čemuž nedokázaly v uvedeném období zabránit ani vyšší úrokové sazby těchto depozit oproti korunovým depozitům.

- **Demotivační úrokové sazby** Faktickou meziroční stagnaci zaznamenaly v roce 2011 stavy termínovaných vkladů domácností (+1 %) i jejich vkladů ve stavebním spoření (+0,5 %). Úrokové sazby působily demotivačně.

Graf č. 38 2007 - Podíly jednotlivých typů vkladů domácností na jejich úhrnné výše (v mlrd. korun, v %)

Graf č. 39 2011 - Podíly jednotlivých typů vkladů domácností na jejich úhrnné výše (v mlrd. korun, v %)

Pozn: * čistý podíl domácností na rezervách penzijních fondů
** čistý podíl domácností na rezervách životního pojištění

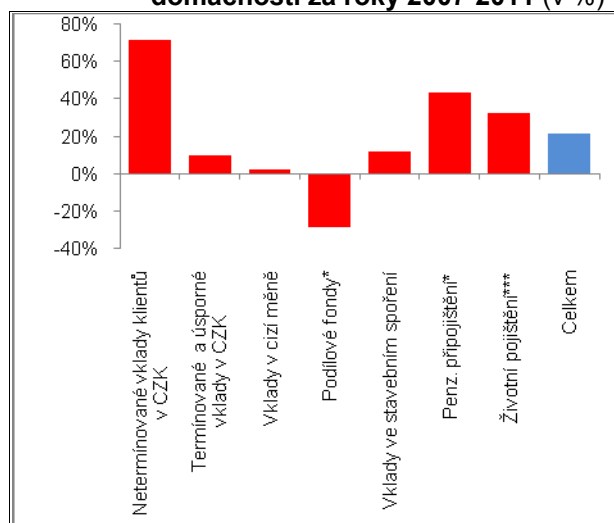
Pramen: ČNB, ČSÚ, AKAT, vlast. propočty

- **Nadprůměrná dynamika netermínovaných vkladů Úhrnu** Vyšším než nadprůměrným růstem objemu peněz ve sledovaných typech aktiv českých domácností za roky 2007-2011 se mohl prokázat přírůstek na netermínovaných vkladech, penzijním připojištění na účtech životního pojištění obyvatel ČR. Ostatní sledované typy úspor vzrostly nižším než průměrným tempem (graf 40).

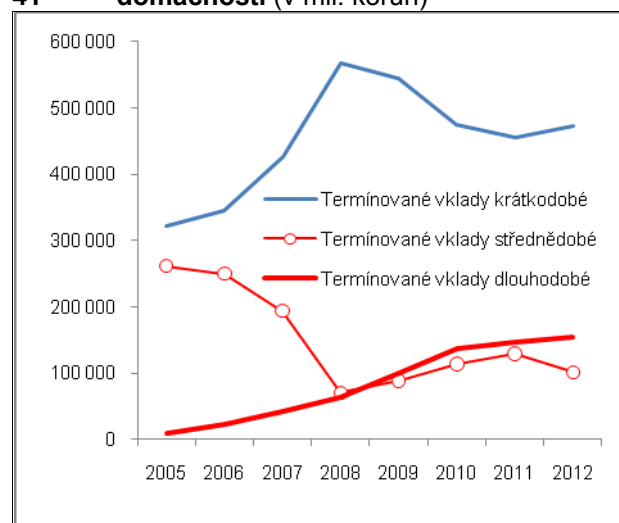
- **Postupné posilování dlouhodobých termínovaných vkladů** U samotných termínovaných vkladů, které mají u komerčních bank uloženy české domácnosti je patrný postupný nárůst úložek na dlouhodobých termínovaných vkladech (graf 41), zatímco stavy termínovaných vkladů s kratšími splatnostmi se vyvíjejí spíše komplementárně (graf 41) – v letech konjunktury rostly krátkodobé termínované vklady při poklesu úložek na vkladech střednědobých, od roku 2008 je tomu naopak. Lze předpokládat, že očekávaná potřeba užít tyto krátkodobé vklady (na spotřebu, na investice) v letech, kdy se českým domácnostem dařilo výjimečně dobře, motivovala k jejich přírůstkům.

V roce 2012 pokračoval růst dlouhodobých termínovaných vkladů a ožily i krátkodobé termínované úložky při mírném poklesu stavů vkladů střednědobých.

Graf č. 40 Změna výše jednotlivých typů úspor domácností za roky 2007-2011 (v %)

Graf č. 41 Vývoj výše terminovaných vkladů domácností (v mil. korun)

Pramen: ČNB, ČSU, AKAT, vlastní počty

5.2. Investice domácností do hmotných fixních aktiv

- **V letech 2005-2008 rostly investice domácností do hmotných fixních aktiv každoročně o více než 14 %**

Investice českých domácností do hmotných aktiv byly zejména v minulé dekádě spojeny především s pořizováním vlastnického bydlení. Projevil se tak zde silný růst tvorby hrubého fixního kapitálu v letech 2005-2007, kdy jejich investice činily každoročně v průměru 127,6 mld. korun (tj. průměrný meziroční růst o 14,1 %).

Ještě silnější však byla dynamika investic domácností i v letech 1995-1997 (každoročně v průměru o 15,6 %). Lze však předpokládat, že v tomto období participoval na růstu hmotných fixních aktiv spíše segment živnostníků než obyvatelstvo. Mimoto dokresluje procentní změnu velký rozdíl v investovaných objemech – zatímco v letech 1995-1997 znamenalo průměrné tempo růstu investic domácností do hmotných fixních aktiv roční objem 52 mld. korun, v letech 2006-2008 už zmíněných 128 mld. korun.

- **Omezení investic do hmotných aktiv od roku 2011**

Od roku 1995 došlo k meziročnímu snížení investic domácností kromě roku 2001 (-3,3 %) již pouze v krizovém roce 2009 (-3,5 %), k velmi výraznému propadu pak v roce 2011 (-11,8 %) a jejich pokles pokračoval i v roce 2012 (podle dat čtvrtletních národních účtů -3,6 %). Obavy z nové recese (2011) a nejistota českých domácností ohledně vývoje v roce 2012 tak výrazně omezily jejich investice do hmotných fixních aktiv.

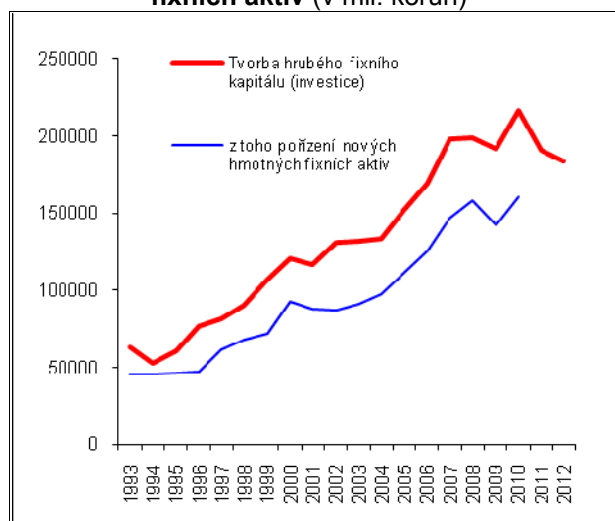
- **Soustředění na nová fixní aktiva**

Domácnost se soustřeďují především na pořizování nových hmotných fixních aktiv. Za roky 1993-2010 představovala nová pořizovaná hmotná fixní aktiva ročně v průměru přes tři čtvrtiny celkové tvorby hrubého fixního kapitálu v sektoru domácností (nejvíce v roce 1994, tj. 85 %, nejméně v roce 1996, tj. 62 %). Nad 70 procenty se tento podíl ustálil počínaje rokem 2004. Za krize v roce 2009 došlo k propadu (na 142,5 mld. ze 157,7 mld. korun investic do nových hmotných fixních aktiv domácností v roce 2008).

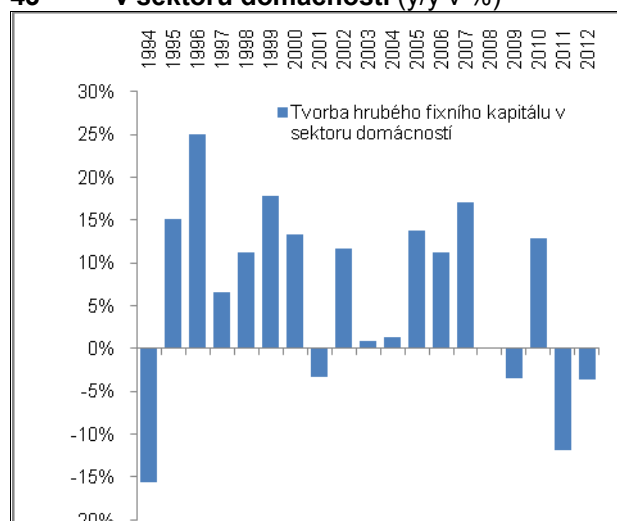
- **Slabá důvěra v ekonomiku**

Investice domácností velmi souvisejí s jejich důvěrou v ekonomiku, jak plyne z průzkumů spotřebitelské důvěry, kde jsou i otázky na úmysl pořídit si dům, byt, automobil, aj. Důvěra spotřebitelů se v polovině roku 2012 ocitla na svém druhém dnu (první následovalo v období po měnové krizi v roce 1997). Lze tak předpokládat, investice domácností do fixních aktiv ani v roce 2012 nevzrostly.

Graf č. 42 Investice domácností do hmotných fixních aktiv (v mil. korun)

Graf č. 43 Tvorba hrubého fixního kapitálu v sektoru domácností (y/y v %)

Pramen: ČSÚ, vlastní počty

• **Ceny bytů a cena financování**

Chuť domácností pořizovat si vlastní bydlení – jako hodnotově převažující investice do jejich hmotných fixních aktiv zejména od přelomu minulé dekády – souvisí i s podmínkami jeho financování. Zde hraje roli především cena peněz a nabízené ceny nemovitostí. Úrokové sazby z hypotečních úvěrů a vývoj ceny domů a bytů (grafy 44 a 45) tak jsou z tohoto pohledu určujícím faktorem.

• **Vliv úrokových sazeb...**

Lidé volí při nákupu bytů financovaném úvěrem fixaci úrokových sazeb na období jednoho až pěti let, což jednoznačně určuje i vývoj „celkových“ úrokových sazeb za nákup bytů (graf 44). Sazby na delší období jsou obvykle vyšší a úvěr tak prodražují.

Od začátku roku 2010 začaly úrokové sazby úvěrů na nákup nemovitostí klesat a nejnižší byly závěrem roku 2012 (3,511 % p.a.). V lednu a únoru 2013 začaly opět růst (3,618 %, resp. 3,655 % p.a.)

• **... a cen domů a bytů**

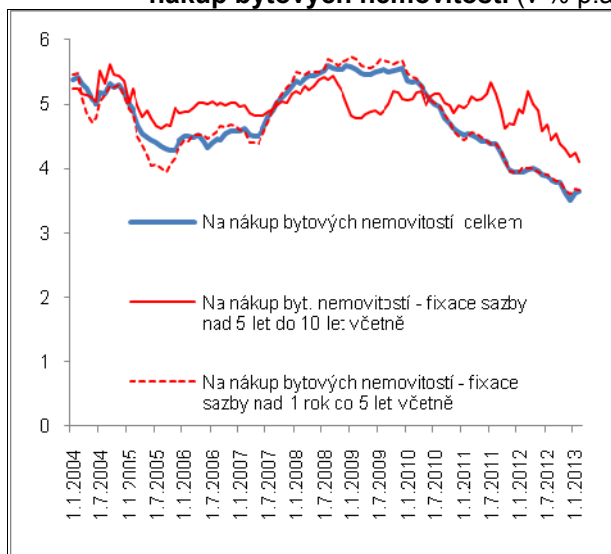
Ke specifikům českých domácností v jejich expanzi pokud jde o pořizování domů a bytů především v letech konjunktury patří fakt, že k této expanzi docházelo při růstu úrokových sazeb i růstu cen pořizovaných nemovitostí (graf 44 a 45). Marketingové koncepce hypotečních bank přitom uchazeče přesvědčovaly, že kombinace sazeb a cen bytů je mimořádně výhodná (argument, na který klienti rovněž slyšeli, byl ten o budoucím růstu cen nemovitostí po vstupu ČR do Evropské unie). Přestože takovýto postoj je z pohledu obchodní taktiky pochopitelný, z pohledu domácností byl tento vývoj méně příznivý než jak tomu bylo v následujícím období.

• **Propad realizovaných cen nemovitostí od roku 2009**

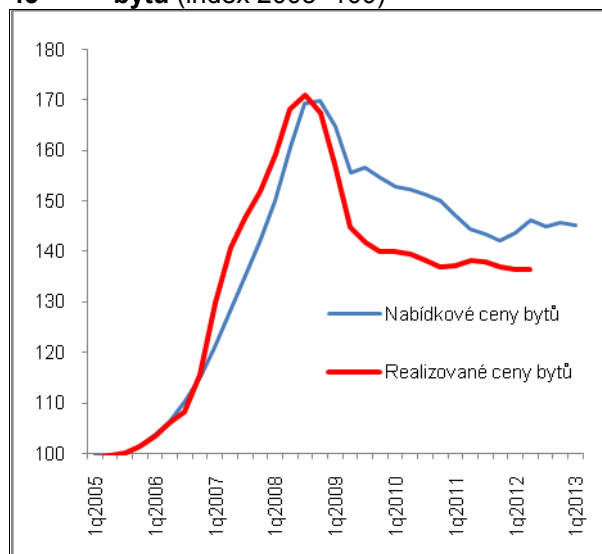
Zhruba od roku 2009 došlo i vlivem krize a slábnoucí poptávky po aktivech typu nemovitostí k poklesům cen na trhu realit (graf 45). Propad realizovaných cen (podle kupních smluv mezi občany, fyzickými osobami) byl hlubší než pokles cen nabídkových. Úměrně klesající poptávce spojené i s nižší potřebou financování klesaly také úrokové sazby úvěrů na bydlení, ve druhé polovině roku 2012 pak i vlivem snížení základních úrokových sazeb v ekonomice na historicky nejnižší úroveň. Pořízení domu či bytu tak v této kombinaci nabylo na atraktivnosti.

V důsledku toho se přírůstky půjčovaných objemů peněz držely stále v kladném teritoriu. Dochází však zřejmě k prohloubení diferenciaci, kdy tuto možnost pořídit si byt využívá spíše klientela orientovaná na byt jako na investici spíše než na pořízení vlastního bydlení.

Graf č. 44 Úrokové sazby domácnostem na nákup bytových nemovitostí (v % p.a.)

Graf č. 45 Vývoj nabídkových a realizovaných cen bytů (index 2005=100)

Pramen: ČSÚ, vlastní propočty